

4. Скірко Г. З., Скірко Р. Л. Основні аспекти підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в інклюзивних умовах сучасних закладів освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Випуск 73. С. 204–208.

5. Шевченко В. М. Підготовка фахівців для системи спеціальної освіти. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: контрверзи сучасного наукового пізнання*: зб. тез Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю / ред. кол.: Топузів О.М., Сисоєва С.О., Дічек Н.П., Култаєва М. Д. та ін. ; 8 червня 2021 р., м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України. [Електронне наукове видання]. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2021. С. 163–166.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-553-5-93>

РОЛЬ РЕФЛЕКСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ

Зданевич Лариса Володимирівна

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри дошкільної та спеціальної освіти,
психології і фахових методик
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна*

Мисик Олеся Станіславівна

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти,
психології і фахових методик
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна*

Постановка актуальності проблеми. Сучасна професійна підготовка майбутніх логопедів у закладах вищої освіти вимагає переорієнтації освітнього процесу із засвоєння знань на формування здатності до саморозвитку, усвідомлення власної діяльності та відповідальності за результати педагогічного впливу. Одним із провідних механізмів цього процесу є рефлексивні технології, які забезпечують усвідомлення студентом власних дій, ставлення

до дитини та професії, стимулюють розвиток професійного мислення і творчої ініціативи [2; 9].

Підготовка логопеда як фахівця зі спеціальної освіти передбачає не лише оволодіння методиками корекційної роботи, а й формування глибокої самосвідомості, емпатії, здатності до самооцінювання власних педагогічних рішень. Рефлексивні технології у цьому контексті виступають ефективним інструментом формування професійної готовності, що поєднує знання, досвід, цінності та усвідомлену позицію фахівця.

Аналіз наукових досліджень. Проблема розвитку рефлексії у майбутніх педагогів вивчалася в працях Н. Бібік, Л. Карамушки, О. Савченко, О. Сухомлинської, Л. Хомич, які наголошують на тому, що рефлексія є механізмом усвідомлення професійного досвіду та підвищення ефективності педагогічної діяльності [3; 7; 10].

Питання формування професійної готовності логопедів досліджували українські науковці – Н. Гавриленко, І. Кузьміна, Л. Махмутова, Л. Шульженко, які визначають її як інтегративну якість особистості, що поєднує когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісний компоненти [11, с. 115].

У межах компетентнісного підходу вагомий внесок у дослідження професійної підготовки фахівців зі спеціальною освітою зробили В. Бондар, В. Засенко, Н. Софій, які наголошують на необхідності розвитку у студентів здатності до самоаналізу, самоконтролю та саморегуляції як показників сформованості професійної компетентності [8].

Сучасні дослідження Н. Кот, К. Крутій доводять, що використання рефлексивних технологій – таких як портфоліо, тренінги самопізнання, кейс-методи, педагогічні щоденники – сприяє усвідомленню студентами власних професійних дій і розвитку відповідальності за їх результати [4; 5].

Аналіз наукових джерел дозволяє констатувати, що рефлексія розглядається як базовий механізм становлення професійної компетентності логопеда, однак питання її технологічного забезпечення у процесі підготовки фахівців потребує подальшого теоретичного обґрунтування та практичного впровадження.

Метою статті є обґрунтування ролі рефлексивних технологій у формуванні професійної готовності майбутніх логопедів і визначення педагогічних умов їх ефективного впровадження в освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Професійна готовність майбутнього логопеда визначається як інтегративне особистісне утворення, що охоплює мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний та рефлексивний компоненти [7]. Вона проявляється у здатності фахівця

ефективно планувати, організовувати і коригувати логопедичну діяльність, усвідомлюючи власні можливості та межі професійного впливу.

На думку О. Вознюка, рефлексивна компетентність – це здатність педагога осмислювати власну діяльність і використовувати результати цього аналізу для вдосконалення професійної практики. Для логопеда така компетентність є базовою, оскільки робота з дітьми з особливими освітніми потребами вимагає постійного коригування методик та підходів з урахуванням індивідуальних особливостей дитини [2].

Рефлексивний підхід у педагогічній освіті спирається на ідеї І. Беха, О. Савченко, О. Пометун, які розглядають рефлексію як процес самопізнання і самооцінки, що сприяє становленню особистісно-професійної зрілості педагога [1; 7; 6].

Рефлексивні технології в освітньому процесі реалізуються через спеціально створені ситуації аналізу власних дій, педагогічні кейси, групові обговорення, тренінги, що розвивають уміння усвідомлювати мотиви й наслідки своїх професійних рішень.

Саме через рефлексію відбувається інтеріоризація професійного досвіду, тобто перехід від зовнішнього виконання педагогічних дій до внутрішнього усвідомлення власного професійного «Я».

У системі підготовки логопедів рефлексивні технології мають багаторівневий характер і реалізуються через:

- щоденники педагогічної практики, у яких студенти фіксують власні дії, труднощі та шляхи їх подолання;
- портфоліо професійного зростання, що демонструє динаміку формування компетентностей;
- аналіз педагогічних ситуацій (кейс-метод) з подальшим обговоренням у групі;
- відеорефлексію занять, коли студент переглядає запис своєї роботи й коментує її з позиції професійних стандартів;
- тренінги професійної ідентичності та емоційної стабільності, спрямовані на розвиток навичок саморегуляції;
- рефлексивні есе та блоги, які дають змогу фіксувати особистісний поступ і переосмислювати власний педагогічний досвід.

Такі форми роботи активізують внутрішні механізми самопізнання, підвищують рівень усвідомленості у професійній діяльності й сприяють становленню рефлексивної культури майбутнього логопеда [11, с. 112].

Ефективність формування рефлексивної компетентності значною мірою залежить від створення цілісної системи педагогічних умов. На основі аналізу праць О. Вознюка, Л. Сущенко та власного досвіду підготовки логопедів визначено такі ключові умови [2; 9]:

Створення безпечного і відкритого освітнього середовища. Студенти повинні відчувати довіру й можливість вільно висловлювати думки, аналізувати власні помилки без остраху осуду. Психологічна безпечність сприяє формуванню внутрішньої мотивації до самоаналізу й самовдосконалення.

Інтеграція рефлексивних завдань у всі види навчальної діяльності. Рефлексивні елементи мають бути присутні не лише під час практики, а й у лекційних, семінарських та тренінгових заняттях. Наприклад, обговорення проблемних ситуацій на курсах «Психологія мовленнєвого розвитку», «Логопедія» чи «Методика корекційно-розвивальної роботи» сприяє переходу від знань до рефлексивного мислення.

Фасилітаційна позиція викладача. Викладач має бути не лише джерелом знань, а й фасилітатором – людиною, яка допомагає студентам усвідомлювати власний досвід, стимулює самостійні висновки, організовує діалогічну взаємодію. Така педагогічна позиція формує атмосферу співтворчості [1].

Використання цифрових засобів для рефлексії. Онлайн-портфоліо, електронні щоденники, платформи для самооцінювання (Google Forms, Padlet, Mentimeter) розширюють можливості студентів для відстеження власного професійного розвитку, сприяють відкритості освітнього процесу та комунікації з викладачами.

Системність зворотного зв'язку. Регулярний, конструктивний і підтримувальний фідбек від викладачів, кураторів практики та колег сприяє усвідомленню досягнень і зон подальшого професійного зростання. Такий підхід дозволяє уникнути формалізму й спрямовує рефлексію у розвиткове русло.

Формування культури педагогічної рефлексії через міждисциплінарність. Доцільним є поєднання логопедичних, психологічних і педагогічних курсів у спільні інтегровані модулі, де студенти мають змогу аналізувати професійні ситуації комплексно, з різних позицій.

Організація рефлексивного супроводу педагогічної практики. Важливо забезпечити постійний контакт студентів із керівником практики, який допомагає осмислити успіхи та труднощі, використовуючи індивідуальні консультації, групові обговорення й супервізійні сесії. Така форма взаємодії дозволяє формувати у студентів почуття професійної відповідальності та самостійності.

Реалізація цих умов забезпечує перехід від ситуативного до системного рівня рефлексії, що є основою професійної зрілості майбутнього логопеда.

Рефлексивні технології виступають каталізатором внутрішніх змін особистості студента, формують уміння критично мислити, оцінювати

власну діяльність і трансформувати педагогічний досвід у нові професійні стратегії.

Результатом їх використання є розвиток таких професійних якостей, як емпатійність, гнучкість мислення, самостійність у прийнятті рішень, готовність до творчого пошуку у складних логопедичних ситуаціях [11, с. 114].

Рефлексивні технології забезпечують цілісність професійного становлення, сприяють формуванню педагогічної свідомості і є важливим чинником ефективної корекційно-розвивальної роботи.

Висновки. Рефлексивні технології є потужним інструментом формування професійної готовності майбутніх логопедів, оскільки стимулюють самоусвідомлення, розвивають здатність до аналізу власних дій, формують відповідальне ставлення до результатів педагогічної взаємодії.

Системне впровадження таких технологій в освітній процес – через рефлексивні щоденники, кейс-аналізи, тренінги, фасилітовані обговорення – сприяє розвитку професійної зрілості, самостійності й гнучкості мислення студентів.

Педагогічні умови, що забезпечують ефективність цього процесу, полягають у створенні безпечного освітнього середовища, інтеграції рефлексивних завдань у всі етапи підготовки, фасилітаційній позиції викладача, використанні цифрових інструментів та організації постійного зворотного зв'язку.

Отже, формування рефлексивної культури майбутніх логопедів є ключовою передумовою їх готовності до професійної діяльності у контексті гуманістичних цінностей сучасної спеціальної освіти.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
2. Вознюк О. В. Рефлексивні технології у педагогічній освіті. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 256 с.
3. Карамушка Л. М. Психологічні засади професійної рефлексії педагога. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2019. № 26. С. 89–94.
4. Кот Н. І. Формування рефлексивної компетентності студентів спеціальності «Спеціальна освіта». *Освітній простір України*. 2023. № 10. С. 112–118.
5. Крутій К. Л. Інноваційні технології в підготовці фахівців зі спеціальної освіти. *Науковий вісник МДУ*. 2021. № 3. С. 56–61.
6. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

7. Савченко О. Я. Професійна компетентність педагога: теоретичний і практичний аспекти. Київ : Педагогічна думка, 2011. 304 с.

8. Софій Н. З. Компетентнісний підхід у професійній підготовці педагогів: український контекст. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 8. С. 90–97.

9. Сущенко Л. О. Рефлексія у професійній підготовці майбутніх педагогів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2020. № 2. С. 55–62.

10. Хомич Л. О. Рефлексивна діяльність у структурі професійної готовності майбутнього педагога. *Психолого-педагогічні проблеми освіти дорослих*. 2020. № 2. С. 45–52.

11. Шевченко Г. П. Формування рефлексивної компетентності майбутнього логопеда. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2021. Вип. 18. С. 112–120.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-553-5-94>

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Кашуба Людмила Володимирівна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри спеціальної освіти

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Вальо Жанна Георгіївна

старший викладач кафедри дошкільної та спеціальної освіти

Мукачівський державний університет

м. Мукачево, Україна

Зміни у сучасному українському суспільстві, які пов'язані з гуманізацією освіти, розвитком нового етапу відношення до осіб з відхиленнями у фізичному і психічному розвитку, пошуками шляхів реформування спеціальної освіти, призводять до необхідності підвищення рівня професійної компетентності фахівців корекційно-розвивального навчання.